

Вищий навчальний заклад
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
Юридичний факультет
Кафедра теорії та історії держави і права

ЗАТВЕРДЖЕНО

Декан юридичного факультету

Наталія ВЕСЕЛОВСЬКА

РОБОЧА ПРОГРАМА

ДЖЕРЕЛА ПРАВА ТА ЇХ ТЛУМАЧЕННЯ

(назва навчальної дисципліни)

підготовки	<u>третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти</u> (назва рівня вищої освіти)
галузі знань	<u>D «Бізнес, адміністрування та право»</u> (шифр і назва галузі знань)
спеціальності	<u>D8 «Право»</u> (код і найменування спеціальності)
освітньо-наукової програми	<u>«Право»</u> (назва освітньо-наукової програми)
тип дисципліни	<u>підготовка за спеціальністю</u>

2025 рік

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

АНТОН ЧУБ

РЕКОМЕНДОВАНО:

Кафедрою теорії та історії держави і права
протокол № 1
від «29» серпня 2025 року

Завідувач кафедри

АНТОН ЧУБ

Укладач: *Гіда Євген Олександрович*, доктор юридичних наук, професор.

1. Опис навчальної дисципліни

Мова навчання: українська

Статус дисципліни: обов'язкова

Передумови вивчення навчальної дисципліни: вивчення дисципліни *«Джерела права та їх тлумачення»* доцільне після оволодіння здобувачами вищої освіти базовими знаннями з доцільне після опанування здобувачами третього (освітньо-наукового) рівня базових знань з теорії права та методології наукових досліджень. Необхідними є навички та умінням будувати аргументацію, формулювати та перевіряти наукові гіпотези, робити обґрунтовані висновки щодо закономірностей розвитку правових систем у глобалізованому середовищі; мати навички роботи з інформацією, володіти інформаційно-комунікаційними технологіями, включаючи роботу з електронними бібліотеками, аналітичними платформами та законодавчими базами, мати навички підготовки наукових текстів (рефератів, аналітичних оглядів, наукових доповідей), а також розуміння принципів академічної доброчесності, авторського права та етики наукових досліджень.

Предметом вивчення навчальної дисципліни *«Джерела права та їх тлумачення»* є теоретичні та прикладні підходи до формування, реалізації й оцінювання системи правових норм (нормативно-правові акти, звичаї, прецеденти, договори), їхньої ієрархії, особливостей схвалення, а також методів і правил інтерпретації (тлумачення) змісту цих актів для правильного застосування у правовій системі держави.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни. На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин (3 кредити ECTS).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни *«Джерела права та їх тлумачення»* є формування системи знань щодо ціннісно-світоглядних, соціальних та юридичних основ формування та функціонування системи форм (джерел) права, що мають статус офіційних у відповідній правовій системі, переваг та специфіки кожної конкретної правової форми, вмінь та навичок визначення їх ієрархії та співвідношення між собою, порядку набуття ними чинності та встановлення сфери їх дії, особливостей їх тлумачення і застосування для урегулювання конкретного юридичного питання.

Основними завданнями навчальної дисципліни *«Джерела права та їх тлумачення»* є формування системи знань щодо основних типів праворозуміння та впливу на інтерпретацію змісту та ролі джерел (форм) права, їх нормативності та чинності; виявити особливості та взаємний вплив різноманітних джерел права; проаналізувати природу та системні зв'язки юридичних джерел права; привіти стійкі знання щодо змісту, юридичної сили та процесу формування і функціонування нормативно-правових актів: конституції, законів, кодексів, підзаконних нормативно-правових актів (центральных, локальних, корпоративних); знання та вміння аналізувати та застосовувати інші джерела права: нормативно-правовий договір, правовий звичай, правова доктрина, принципи права, судовий прецедент; засвоєння особливостей застосування рішень Європейського суду з прав людини; взаємозв'язків міжнародного, європейського і національного права; тлумачення різних форм права і прояв джерел права в різних правових культурах; сформувати уміння вести наукові дискусії, робити оформлення і презентацію результатів наукових досліджень.

3. Компетентності та заплановані результати навчання

Дисципліна «Джерела права та їх тлумачення» забезпечує набуття здобувачами освіти компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК01	Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
------	--

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК01	Здатність планувати та виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у галузі права та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з права та суміжних галузей.
СК02	Здатність застосовувати методи правового і міждисциплінарного дослідження, виявляти їх евристичні можливості та межі, використовувати релевантний дослідницький інструментарій.
СК04	Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру у сфері права та забезпечувати якість виконуваних досліджень; дотримання права інтелектуальної власності та стандартів академічної доброчесності.
СК05	Здатність моделювати оптимальні варіанти вирішення складних правових проблем, прогнозувати можливі наслідки їх реалізації.
СК06	Здатність здійснювати експертну діяльність у сфері права.
СК07	Здатність виявляти нові інституційні етичні виклики та етичні виклики в житті суспільства і пропонувати для них правові механізми розв'язання.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН01	Мати передові концептуальні та методологічні знання у сфері права і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень, отримання нових знань та здійснення інновацій.
ПРН03	Застосовувати у фаховій діяльності знання та розуміння системи права, історії світової та української правової думки, сучасної правової доктрини, а також основних напрямів та провідних тенденцій у розвитку права
ПРН04	Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні аргументи, зокрема, результати теоретичного аналізу, прикладних досліджень, наявні наукові джерела; аналізувати досліджувану проблему з урахуванням широкого правового та загальносоціального контекстів.
ПРН05	Планувати і виконувати теоретичні та прикладні дослідження з права та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного наукового інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу передових концептуальних і методологічних знань щодо досліджуваної проблеми з дотриманням стандартів академічної та професійної етики.
ПРН06	Розуміти загальні принципи та методи юридичної науки, а також методологію наукових досліджень, застосовувати їх у власних дослідженнях у сфері права та у викладацькій практиці.
ПРН10	Готувати правові висновки, пропозиції та рекомендації за результатами правового дослідження.
ПРН11	Здійснювати доктринальне тлумачення норм національного, міжнародного та права Європейського Союзу, здійснювати порівняльний аналіз правових явищ та процесів у різних правових системах.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Обсяг у годинах											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	сем.	пз	лаб.	с. р		л	сем.	пз	лаб.	с. р
Тема 1. Поняття джерел і форм права	10	1	2			6	10	1	1			8
Тема 2. Ідеолого-ціннісні основи джерел права	10	1	2			6	10		1			9
Тема 3. Юридичні джерела права	10	2	2			6	10	1				9
Тема 4. Нормативно-правовий акт як джерело права	10	2	3			6	10	1	1			8
Тема 5. Договір як джерело права	10	2	2			6	10	1				9
Тема 6. Міжнародно-правові джерела права	10	2	2			6	10		1			9
Тема 7. Судова практика як джерело права	10	2	2			6	10	1	1			8
Тема 8. Специфіка джерел права в правових сім'ях сучасності	10	2	3			6	10	1				9
Тема 9. Тлумачення джерел права	10	2	2			6	10		1			9
Усього годин	90	16	20			54	90	6	6			78

5. Зміст програми навчальної дисципліни

Тема 1. Поняття джерел і форм права

Джерела права: вступ до проблеми. Типи праворозуміння у контексті проблеми джерел права. Поняття та ознаки права. Синергетичний та інші методологічні підходи до дослідження джерел права. Право як соціальна практика, функції, зміст і форми права. Нормативність права: поняття, сутність, прояви.

Тема 2. Ідеолого-ціннісні основи джерел права

Ідеальні джерела права. Правові цінності як ідеальні джерела права. Справедливість як правова цінність і принцип права. Матеріальні (змістові) джерела права як чинники правоутворення. Право і релігія, канонічне право. Природні та біологічні основи права. Загальні принципи права як джерело права.

Тема 3. Юридичні джерела права

Юридичні джерела права, сутність та ознаки. Юридичний текст як форма буття джерел права. Форми (джерела) права в національному і міжнародному праві. Правовий звичай і правова доктрина як джерело права. Системні зв'язки джерел права: генетичні, структурні, функціональні.

Тема 4. Нормативно-правовий акт як джерело права

Поняття та ознаки нормативно-правового акта як джерела права різновиду правових актів. Принципи, функції та переваги нормативно-правового акта в регулюванні суспільних відносин. Поняття та види законів. Конституція як Основний Закон. Кодекс як особливий вид закону. Вища юридична сила закону. Підзаконні нормативно-правові акти.

Тема 5. Договір як джерело права

Договір як соціальний інститут і юридична конструкція. Ознаки та види договору як правового акту. Договірне правове регулювання. Договір у публічному і у приватному праві. Суб'єкти укладання договорів. Внутрішньодержавні нормативні договори. Конституційний Договір. Колективні трудові договори і угоди. Адміністративний договір.

Тема 6. Міжнародно-правові джерела права

Загальновизначені принципи і норми міжнародного права у системі джерел права. Поняття, особливості, види міжнародно-правових договорів як джерел права. Порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України (Закон України «Про міжнародні договори України»). Місце міжнародно-правових договорів в ієрархічній структурі системи національного законодавства. Перспективи договірної нормотворчості за умов децентралізації правового регулювання.

Тема 7. Судова практика як джерело права

Роль суду в процесі формування права у світовій та українській практиці. Погляди основних шкіл права на роль суду у формуванні права. Класифікація актів судової влади. Прояви судової правотворчості та застосування принципів права при здійсненні правосуддя. Поняття та ознаки судового прецеденту як джерела права в національних правових системах. Практика Європейського суду з прав людини як джерело права.

Тема 8. Специфіка джерел права в правових сім'ях сучасності

Система джерел права в романо-германській правовій сім'ї. Система джерел англо-американського права. Джерела права в релігійних правових системах. Джерела права в традиційних правових системах.

Тема 9. Тлумачення джерел права

Загальна характеристика тлумачення норм права. Методи, етапи та межі здійснення інтерпретаційної діяльності. Принципи тлумачення норм права. Особливості тлумачення нормативно-правових актів. Особливості тлумачення міжнародно-правового договору. Особливості тлумачення правового звичаю. Особливості тлумачення правового прецеденту. Особливості тлумачення правової доктрини.

6. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Поняття джерел і форм права	1	1
2	Тема 2. Ідеолого-ціннісні основи джерел права	1	
3	Тема 3. Юридичні джерела права	2	1
4	Тема 4. Нормативно-правовий акт як джерело права	2	1
5	Тема 5. Договір як джерело права	2	1
6	Тема 6. Міжнародно-правові джерела права	2	
7	Тема 7. Судова практика як джерело права	2	1
8	Тема 8. Специфіка джерел права в правових сім'ях сучасності	2	1
9	Тема 9. Тлумачення джерел права	2	
Усього годин		16	6

7. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Поняття джерел і форм права	2	1
2	Тема 2. Ідеолого-ціннісні основи джерел права	2	1
3	Тема 3. Юридичні джерела права	2	
4	Тема 4. Нормативно-правовий акт як джерело права	3	1
5	Тема 5. Договір як джерело права	2	
6	Тема 6. Міжнародно-правові джерела права	2	1
7	Тема 7. Судова практика як джерело права	2	1
8	Тема 8. Специфіка джерел права в правових сім'ях сучасності	3	
9	Тема 9. Тлумачення джерел права	2	1
Усього годин		20	6

8. План семінарських занять

Тема 1. Поняття джерел і форм права

Мета: сформувати цілісне уявлення про способи зовнішнього вираження та закріплення норм права, що мають загальнообов'язковий характер.

Питання для обговорення:

1. Як зміст праворозуміння впливає на проблему формування джерел права?
2. Які методологічні підходи найбільш оптимальні для дослідження джерел права?
3. Як принцип нормативності визначає сутність права?
4. Які соціальна практика, функції, зміст і форми права?
5. Охарактеризуйте джерело права, яке найбільше впливає на сутність предмету правового регулювання Вашого наукового дослідження?

Тема 2. Ідеолого-ціннісні основи джерел права

Мета: формування у здобувачів розуміння права як інструменту задоволення справедливих суспільних потреб, правосвідомості, свободи та рівності.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає цінність ідеальних джерел права?
2. Охарактеризуйте сутність справедливості як правового принципу права?
3. Який вплив на сучасне право розуміння має канонічне право?
4. Як природне право впливає на формування джерел права?
5. Які ціннісні правові орієнтири можуть бути застосовані Вами у ході проведення власного наукового дослідження?

Тема 3. Юридичні джерела права

Мета: систематизувати знання про способи зовнішнього вираження, закріплення та функціонування правових норм.

Питання для обговорення:

1. У чому сутність та ознаки юридичних джерел права?
2. Які основні особливості джерел права в національному і міжнародному праві?
3. Який зміст несуть в собі правовий звичай і правова доктрина як джерела права?
4. Розкрийте генетичний, структурний і функціональний зв'язки джерел права?
5. Продемонструйте як Ваше наукове дослідження може бути пов'язане з розкриттям сутності відповідного юридичного джерела права?

Тема 4. Нормативно-правовий акт як джерело права

Мета: засвоєння поняття, ознак та ієрархічної системи нормативно-правових актів, розуміння їхньої ролі як основної форми права в Україні.

Питання для обговорення:

1. Яка особливість нормативно-правового акту в системі правових норм?
2. Якою є відмінність і класифікація законів у нормативно-правовій ієрархії?
3. Розкрийте особливу роль Конституції України в системі правового регулювання?
4. Якими є ознаки підзаконного правового регулювання?
5. Як особливості сучасної системи нормативно-правових актів впливає на предмет Вашого дисертаційного дослідження?

Тема 5. Договір як джерело права

Мета: засвоєння сутності договорів як способів установаження загальнообов'язкових правил поведінки, їхньої ролі в системі джерел національного права та особливостей застосування.

Питання для обговорення:

1. Яка сутність і юридична конструкція нормативного договору як правового акту?
2. У чому полягають особливості договірної правового регулювання у публічному та приватному праві?

3. Які особливості та роль колективних і установчих договорів?
4. Визначте предмет правового регулювання конституційних договорів?
5. Як договірне правове регулювання може бути застосоване у Вашому науковому дослідженні?

Тема 6. Міжнародно-правові джерела права

Мета: засвоєння форм існування норм міжнародного права, вміння визначати їх ієрархію, аналізувати міжнародні договори та звичаї, а також розуміти механізм узгодження позицій суб'єктів для правового регулювання міжнародних відносин.

Питання для обговорення:

1. Розкрийте особливу роль принципів і норм міжнародного права у системі джерел права.
2. Які особливості мають міжнародно-правових договорів як джерел права?
3. Яка вітчизняна процедура укладання міжнародних договорів?
4. Які перспективи договірної нормотворчості за умов децентралізації правового регулювання?
5. Охарактеризуйте міжнародно-правові акти, що найбільш застосовні під час проведення Вами власного дослідження?

Тема 7. Судова практика як джерело права

Мета: опанувати знаннями щодо ролі судових рішень у правовій системі України.

Питання для обговорення:

1. Яку роль відіграють суди в процесі формування права у світовій та українській практиці?
2. Класифікуйте та розкрийте зміст правових актів судової влади?
3. Які ознаки та сутність судових прецедентів як джерел права?
4. Яка роль рішень ЄСПЛ у вітчизняній правовій системі?
5. Яким чином результати Вашого дослідження можуть бути представлені на рівні судової правотворчості?

Тема 8. Специфіка джерел права в правових сім'ях сучасності

Мета: формування розуміння ієрархії та природи форм права, що визначають правове регулювання в різних державах.

Система джерел права в романо-германській правовій сім'ї. Система джерел англо-американського права. Джерела права в релігійних правових системах. Джерела права в традиційних правових системах.

Питання для обговорення:

1. Визначте особливості системи джерел права у романо-германській правовій сім'ї?
2. Які відмінності системи джерел англо-американського права?
3. В чому полягають особливості джерела права в релігійних правових системах?
4. Які підходи до правового регулювання мають традиційні правові системи?
5. Продемонструйте яким чином в контексті Вашого дослідження можуть застосовані джерела права різних правових сімей?

Тема 9. Тлумачення джерел права

Мета: засвоєння сутності, видів та методів інтерпретації правових актів для з'ясування їхнього дійсного змісту.

Питання для обговорення:

1. Які основні види, методи та принципи інтерпретаційної діяльності?
2. Які особливості тлумачення нормативно-правових актів?
3. Який підхід застосується до тлумачення правових звичаїв і міжнародно-правових договорів?
4. Окресліть особливості доктринального тлумачення джерел права?
5. Як у контексті Вашого наукового дослідження може бути застосовано методологію інтерпретаційної діяльності?

9. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	Не передбачено навчальним планом	-	-
Усього годин			

10. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	Не передбачено навчальним планом	-	-
Усього годин			

11. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Поняття джерел і форм права	6	8
2	Тема 2. Ідеолого-ціннісні основи джерел права	6	9
3	Тема 3. Юридичні джерела права	6	9
4	Тема 4. Нормативно-правовий акт як джерело права	6	8
5	Тема 5. Договір як джерело права	6	9
6	Тема 6. Міжнародно-правові джерела права	6	9
7	Тема 7. Судова практика як джерело права	6	8
8	Тема 8. Специфіка джерел права в правових сім'ях сучасності	6	9
9	Тема 9. Тлумачення джерел права	6	9
Усього годин		54	78

12. Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота – форма організації освітнього процесу, за якої здобувач вищої освіти опановує навчальну дисципліну в час, вільний від навчальних занять. Метою самостійної роботи є засвоєння у повному обсязі навчальної програми, розвиток дослідницьких компетентностей та інтеграція результатів навчання у виконання дисертаційного дослідження, формування в здобувача вищої освіти здатності бути активним учасником освітнього процесу, уміння самостійно (без безпосередньої участі викладача) опановувати теоретичні й практичні знання, у тому числі із застосуванням сучасних інформаційних технологій.

Завдання для самостійної роботи: підготовка та апробація результатів наукового дослідження, безпосередньо пов'язаного з темою дисертації здобувача. Необхідно підготувати тези наукової доповіді для участі у науково-практичній конференції, яку проводить ВНЗ «Національна академія управління» або інший заклад вищої освіти чи наукова установа (всеукраїнського чи міжнародного рівня); подати тези відповідно до вимог організаторів конференції; виступити з доповіддю за темою обраного дисертаційного дослідження. Вимоги до змісту тез наукової доповіді: відображення актуальності теми дослідження, чітке формулювання мети та завдань, короткий виклад методології дослідження, основні результати, висновки та практичне значення отриманих результатів. Вимоги до обсягу та оформлення: 2–4 сторінки, оформлення відповідно до вимог конкретної конференції, обов'язкове дотримання стандартів академічної доброчесності та коректне цитування джерел. Форма звітності: надання копії опублікованих тез (або сертифіката учасника) або інше підтвердження виступу (програма конференції, сертифікат, довідка).

Варіанти контрольної роботи (для заочної форми здобуття освіти)

Нижче подано варіанти завдань для контрольної роботи, що відповідають змісту окремих тем дисципліни та поглиблюють опрацювання навчального матеріалу. Необхідно обрати варіант та виконати наведені завдання. Вимоги до контрольної роботи: 8–12 сторінок тексту (*шрифт Times New Roman, 14 pt, міжрядковий інтервал – 1*). Слід опрацювати щонайменше 10–12 джерел. Використання класичних праць з теорії права та філософії обов'язкове. Дотримання принципів академічної доброчесності – засадничий принцип навчання. Здійснюйте коректне цитування використаних джерел. Заборонено плагіат: текст має бути оригінальним, з власним аналітичним та філософським осмисленням. Максимальна кількість балів за виконану контрольну роботу – 50 балів.

Варіант 1.

1. Розкрийте поняття й ознаки нормативно-правового акта як основного джерела права в романо-германській правовій сім'ї.
2. Порівняйте вплив позитивістського та природно-правового типів праворозуміння на визначення джерел права.

Варіант 2.

1. Наведіть приклади трьох різних нормативно-правових актів та проаналізуйте їхні спільні ознаки та відмінності за юридичною силою.
2. Порівняйте роль судового прецеденту в англо-американській правовій сім'ї та в країнах континентальної Європи.

Варіант 3.

1. Визначіть і класифікуйте за видом три різні підзаконні нормативно-правові акти, а також зазначте орган, який їх увалює.
2. Розкрийте роль правового звичаю в традиційних правових системах порівняно з його значенням у романо-германському праві.

Варіант 4.

1. Розкрийте поняття та ієрархію внутрішньодержавних нормативних договорів у системі законодавства України.
2. Порівняйте правову позицію ЄСПЛ (наприклад, у справі щодо права на справедливий суд) та її вплив на зміну вітчизняної судової практики.

Варіант 5.

1. Охарактеризуйте імперативний характер (*jus cogens*) загальноновизнаних принципів та їх роль як джерела міжнародного права.
2. Проаналізуйте джерела права в правовій системі України, визначивши вплив романо-германської сім'ї та елементи прецедентного права.

Варіант 6.

1. Опишіть правову природу Конституційного Договору в історії державотворення України (на прикладі Договору 1995 року).
2. Проаналізуйте різницю між інтерпретаційною (тлумачення) та правотворчою функцією суду на прикладі рішень Верховного Суду України.

Варіант 7.

1. Визначте основні ознаки адміністративного договору та наведіть 2-3 приклади таких договорів у діяльності органів виконавчої влади.
2. Опишіть наслідки колізії між нормами міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою, та нормами закону України.

Варіант 8.

1. Проаналізуйте співвідношення змісту і форми права та якими чинниками зумовлена різноманітність зовнішніх форм вираження правових норм.
2. Охарактеризуйте роль правових висновків Верховного Суду, викладених у постановках, як джерела права згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Варіант 9.

1. Розкрийте зміст поняття джерело права та як змінюється перелік таких джерел залежно від обраного типу право розуміння?
2. Проаналізуйте, чому в правовій системі України домінуючою формою права є нормативно-правовий акт.

13. Неформальна освіта (онлайн-курси та платформи)

У межах самостійної роботи здобувачам рекомендується проходження онлайн-курсів на міжнародних освітніх платформах з метою розширення професійних компетентностей.

Рекомендовані платформи:

- Coursera (AI in Law: Research, Risk, and Legal Drafting: <https://numl.org/.227403>)
- edX (PrincetonX: Constitutional Interpretation: <https://numl.org/.127403>)

Опрацювання зазначених онлайн-курсів не є обов'язковим і здійснюється за власною ініціативою здобувача як форма неформальної освіти

14. Питання для підготовки до підсумкового контролю (екзамен)

1. Які основні ознаки права як регулятора суспільних відносин виділяє сучасна юридична наука?
2. Які особливості синергетичного підходу до дослідження джерел права та правових систем?
3. Як впливають різні типи праворозуміння (природно-правовий, позитивістський, інтегративний) на визначення кола джерел права?
4. Яка роль правового прецеденту та правового звичаю в системі джерел права сучасної України?
5. У чому полягає подвійна природа справедливості як фундаментальної правової цінності та одночасно дієвого принципу правозастосування?
6. Яким є історичний та змістовний взаємозв'язок між канонічним правом і релігійними догмами?
7. У чому проявляється специфіка адміністративного договору як інструменту державного управління?
8. Які специфічні риси притаманні внутрішньодержавним нормативним договорам, та яке історико-правове значення для України мав Конституційний Договір 1995 року?
9. За якими основними ознаками договір класифікують як правовий акт та які існують ключові відмінності між договорами у приватному та публічному праві?
10. Яке місце посідають загальновизнані принципи та норми міжнародного права в ієрархії джерел права України?
11. Якими є ключові ознаки міжнародно-правового договору як джерела права?
12. Які основні стадії укладення міжнародних договорів передбачені Законом України «Про міжнародні договори України»?
13. За якими критеріями здійснюється класифікація актів судової влади та яке місце серед них посідають рішення Конституційного Суду?
14. Як відрізняються підходи до ролі суду у формуванні права у країнах романо-германської сім'ї (зокрема в Україні) та країнах інших правових сімей?
15. Які характерні ознаки судового прецеденту дають змогу вважати рішення ЄСПЛ джерелом права в національній правовій системі України?
16. Яку ієрархічну структуру має система джерел права в країнах романо-германської сім'ї?
17. Яким чином у англо-американському праві співвідносяться судовий прецедент і писане право (законодавство)?
18. У чому полягають основні відмінності у ставленні до правового звичаю як джерела права в межах континентальної та англо-американської правових сімей?
19. Яким є співвідношення між методами й етапами інтерпретаційної діяльності?

20. Які основоположні принципи тлумачення норм права забезпечують єдність правозастосовної практики?

21. Яку роль відіграє правова доктрина у процесі тлумачення і чим її інтерпретація відрізняється від тлумачення чітко зафіксованого тексту закону?

22. Як застосовуються специфічні підходи при тлумаченні правового звичаю та правової доктрини як джерел права?

23. Які саме матеріальні чинники відіграють вирішальну роль у процесі правотворення в сучасних умовах?

24. Як природні та біологічні основи людського буття відображаються у змісті загальних принципів права?

15. Методи навчання

Методи навчання на лекціях: вербальний метод (лекція, дискусія, консультація, обговорення тощо); методи візуалізації (презентація, метод ілюстрації (графічний, табличний, тощо), метод демонстрацій: схем, моделей, алгоритмів наукового пошуку та інші); робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування тощо); інші методи у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо).

Методи навчання на семінарських заняттях: вербальний метод (дискусія, співбесіда, виступ на конференції тощо); метод візуалізації (презентація, метод ілюстрації (графічний, табличний, тощо), метод демонстрацій та інші); робота з навчально-методичною літературою (рецензування, підготовка реферату, тез доповіді тощо); інші методи у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо); кейс-метод (вирішення ситуацій тощо); практичний, пошуковий метод.

16. Методи оцінювання

У процесі вивчення дисципліни «*Джерела права та їх тлумачення*» використовуються такі методи оцінювання:

Для поточного контролю: у вигляді усного та письмового опитування, фронтального опитування, тестування, написання есе (рефератів), апробації результатів наукового дослідження, контрольна робота (для заочної форми здобуття освіти); самостійна робота, неформальна освіта (онлайн-курси та платформи) тощо.

Для підсумкового контролю: проведення підсумкового контролю (усна та/або письмова відповідь, тестування тощо).

17. Засоби діагностики результатів навчання

Робоча програма передбачає застосування засобів діагностики результатів навчання за формами контролю знань:

- *поточний контроль* може передбачати застосування широкого спектру форм та методів оцінювання знань, що проводиться за кожною темою.
- *підсумковий контроль* передбачає проведення екзамену.

Завершальним етапом досягнення запланованих програмних результатів навчання з навчальної дисципліни «*Джерела права та їх тлумачення*» є підсумковий контроль – екзамен.

18. Критерії та порядок оцінювання результатів навчання

Для оцінювання знань здобувачів вищої освіти застосовуються контрольні заходи у формі поточного та підсумкового контролю знань відповідно до Положення про оцінювання знань здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль

Види навчальної діяльності здобувачів вищої освіти обираються та оцінюються викладачем за рекомендованою шкалою в залежності від особливостей навчальної дисципліни. Оцінювання окремих видів навчальної діяльності здобувача вищої освіти для дисципліни «Джерела права та їх тлумачення» відбувається за такими рекомендованими балами:

Види навчальної діяльності здобувачів вищої освіти	Кількість балів (від – до)
Аудиторна робота	
Відповідь на практичному, семінарському, лабораторному занятті	1-5
Вирішення ситуаційних завдань, розв'язання задач тощо	1-5
Тестування	1-5
Ділова гра, практичний кейс тощо	1-10
Інші види аудиторної роботи*	
Самостійна робота	
Реферат, есе тощо	1-10
Інші види навчальної діяльності здобувачів вищої освіти (участь у публічних заходах (конференція, олімпіада тощо); написання наукової статті, участь у конкурсах студентських робіт тощо)	1-10
Інші види самостійної роботи*	
Контрольна робота (для заочної форми здобуття освіти)	1-50

*види навчальної діяльності здобувачів освіти обираються та оцінюються викладачем за рекомендованою шкалою в залежності від особливостей навчальної дисципліни.

Для визначення ступеня засвоєння навчального матеріалу та поточного оцінювання знань здобувачів вищої освіти застосовуються критерії відповідно до Положення про оцінювання знань здобувачів вищої освіти.

Порядок зарахування результатів неформальної освіти

Результати проходження онлайн-курсів можуть бути зараховані як складова самостійної роботи в порядку, визначеному Положенням про порядок визнання результатів навчання набутих у неформальній/інформальній освіті (<https://nam.kyiv.ua/files/pdf/polozhennia-proneformalnu-ta-informalnu-osvitu.pdf>).

Максимальна кількість балів – до **10 балів** у межах самостійної роботи.

Підсумковий контроль

Максимальна кількість балів за екзамен з початкової дисципліни «Джерела права та їх тлумачення» складає **40 балів**.

Для визначення ступеня засвоєння навчальної дисципліни та контрольного оцінювання знань здобувачів вищої освіти за підсумковим контролем застосовуються критерії відповідно до Положення про оцінювання знань здобувачів вищої освіти.

Підсумкова оцінка переводиться у національну систему оцінювання і шкалу ECTS згідно з таблицею:

Порядок переведення оцінок у систему ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	ОЦІНКА ECTS	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		для екзамену курсової роботи (проскту), практики	для заліку (диференційованого заліку)
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
75-81	C		
64-74	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

19. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Для денної форми здобуття освіти

Поточний контроль та самостійна робота – 60										Підсумковий контроль	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	Самостійна робота		
5 балів	6 балів	6 балів	5 балів	6 балів	6 балів	5 балів	5 балів	6 балів	10 балів	40 балів	100 балів

Для заочної форми здобуття освіти

Поточний контроль та самостійна робота – 60		Підсумковий контроль	Сума
Контрольна робота	Самостійна робота		
50 балів	10 балів	40 балів	100 балів

20. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення дисципліни «Джерела права та їх тлумачення» узагальнено в комплексі навчально-методичного забезпечення, який включає:

- силабус;
- робочу програму навчальної дисципліни;
- варіанти завдань для самостійної роботи аспірантів;
- варіанти завдань для підсумкового контролю;
- інші матеріали.

21. Рекомендована література

Основна

1. Гіда Є.О., Стерліков О.С. Право як регулятор суспільних відносин. *Академічні візії*. 2024. № 28. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2366>
2. Гіда Є.О., Веселовська Н.О., Лоцихін О.М. Філософські основи теорії держави і права. *Академічні візії*. 2023. № 16. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2369>
3. Гіда Є., Лоцихін О., Веселовська Н., Стерліков О. Методологія теорії держави і права. *Академічні візії*. 2024. № 21. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17610232>
4. Євдокіменко С.А., Гіда Є.О., Лоцихін О.М., Стерліков О.С. Перспективи розвитку теорії держави і конституційного права в умовах цифровізації суспільства. *Академічні візії*. 2024. № 30. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2365>
5. Теорія держави і права: навч. посіб. / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва, Я.О. Тицька, Н.В. Атаманова, Н.Б. Арабаджи. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет. 2021. 193 с.
6. Загальна теорія права: посіб. для підгот. до іспитів / за заг. ред. І.В. Процюка. Харків: Право, 2025. 212 с.
7. Теорія держави і права: підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: ХНУВС, 2018. 416 с. <https://numl.org/1hhz>
8. Загальна теорія права: підручник / за ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2025. 576 с.
9. Навроцька Ю.О. Тлумачення права як зміст інтерпретаційної діяльності: загальнотеоретична характеристика. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2022. Вип. 72: Ч. 1. С. 223–230. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.93>
10. Колб О.Г., Дучимінська Л.М. Роль і вплив судового тлумачення на правозастосовну практику в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023 № 2. С. 432–435. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/101>
11. Іванченко О.М. Легітимність та тлумачення норм права: аспекти співвідношення. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 27–32. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.4>
12. Ігнатенко Є.О. Правові позиції Європейського суду з прав людини як джерело права в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 866–870. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.144>

13. Колб О.Г., Дучимінська Л.М. Роль і вплив судового тлумачення на правозастосовну практику в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 432–435. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/101>
14. Навроцька Ю.О. Тлумачення права як зміст інтерпретаційної діяльності: загальнотеоретична характеристика. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2022. Вип. 72: Ч. 1. С. 223–230. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.93>
15. Середюк В. Текстуалізм в юридичній техніці тлумачення норм права. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 144. С. 297–300. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2523>

Допоміжна

1. Лоцихін О.М. Правові проблеми реалізації фіскальних функцій держави в умовах сучасних викликів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 85(1). С. 97–102. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.1.13>
2. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ: Юридична думка, 2008. 336 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi45/0035483.PDF>
3. Будник С.І., Прус В.З., Шкуратенко О.В. Джерела права Української гетьманської держави (Війська Запорозького): навч. посіб. Київ: НАВС, 2017. 212 с. URL: <https://numl.org/658403>
4. Джури́нський О.В. Джерела господарського права України: монографія. К.: Вид-во «Ліра-К», 2016. 204 с. URL: <https://numl.org/758403>
5. Лоцихін О.М., Санжарова Г.Ф., Бинюк Н.М. Середньовічний шлюб в гендерному вимірі: жінка і сім'я згідно з приписами канонічного права. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 1(10). С. 28–36. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-1\(10\)-2023-28-36](https://doi.org/10.33244/2617-4154-1(10)-2023-28-36)
6. Загальна теорія права. Нормативний курс: підручник / за заг. ред. С.В. Бобровник. 2-ге вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 596 с.
7. Antoshkina V.K., Loshchykhin O., Topchii O. et al. Legislative Basics of Legal Interpretation. *International Journal for the Semiotics of Law*. 2022. Vol. 35. pp. 1655–1669.
8. Shevchenko A.Y., Vykhryst S.M., Loshchykhin O.M. et al. Features of Reforming Economic Legislation in the Conditions of Russian Aggression: Theoretical and Legal Aspects. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*. 2023. Vol. 14(2). pp. 326–334.
9. Kyrychenko Y. et al. Correlation between the source of Law and the form of Law concepts: theoretical and conceptual aspect. *Revista do Curso de Direito do UNIFOR*. 2023. Vol. 14(2). pp. 70–78. URL: <https://doi.org/10.24862/rcdu.v14i2.1776>